

วารสาร มหาจุฬาราชการ

Mahachula Academic Journal

ISSN : 2408 - 1078

ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๐ Vol.4 No.1 January - June 2017

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

วารสาร มหาคุฬารวิชาการ

Mahachula Academic Journal

ISSN : 2408 1078

ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

Vol.4. No.1 January – June 2017

● วัตถุประสงค์

วารสารมหาคุฬารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นวารสารวิชาการ ราย ๖ เดือน (ปีละ ๒ ฉบับ) คือ ฉบับที่ ๑ เดือน มกราคม-มิถุนายน, ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้เกิดวารสารทางวิชาการกลางของมหาวิทยาลัย ในการเผยแพร่บทความวิชาการ และบทความวิจัยแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ในขอบข่ายเนื้อหาสาขาวิชาสังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารมหาคุฬารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาคุฬารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิง ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
- ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย ๒ ท่านต่อบทความ
- ทรัพย์สินและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารมหาคุฬารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทรัพย์สินของความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ วารสารมหาคุฬารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● เจ้าของ

กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานอธิการบดี ห้อง ๓๐๕ เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ถนนพลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓, โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘๐๑๓

www.jma.mcu.ac.th

● ที่ปรึกษาวารสารมหาจุฬาราชการ

พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.

อธิการบดี

พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

พระราชปริยัติมุนี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

คณบดีคณะพุทธศาสตร์

พระครูโสภณพุทธศาสตร์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

คณบดีคณะครุศาสตร์

พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

พระครูปริยัติกิตติธารัง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

● บรรณาธิการ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.

● หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายสุชนา ศิริธัญญ์

● กองบรรณาธิการ :

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดร.วีรชาติ นิมนอนงค์

มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

ดร.วันชัย สุขตาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

นายสุภฐาน สุตาจันทร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารมหาวิทยาลัย (Peer Review)

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

■ ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระราชปรีดีทิพย์, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระราชปรีดีมณี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์รังษี สุหนต์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรียงชัย หมั่นชนะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุธะใจ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระกาญจน์ กนกกมลเสศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

■ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ	ราชบัณฑิต
ศาสตราจารย์ ดร.วัชรระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทรแก้ว	มหาวิทยาลัยบูรพา

(๔)

รองศาสตราจารย์ ดร.วิษชุดา หนูวิไล
รองศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน
รองศาสตราจารย์ ดร.สนธิ สัตโยภาส
รองศาสตราจารย์ ดร.เสริมศรี ไชยศรี
รองศาสตราจารย์ สยาม คำปรีดา
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นลินี ณ นคร
ดร.วีรชาติ นิมนงค์
ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตระ
ดร.มารุต พัฒนา
ดร.วันชัย สุขตาม
ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

● ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พิธีจัญอักษร

พระมหาเอกลักษณ์ จิตตเทโว
นายสุภูฐาน สุดาจันทร์
นายธานี สุวรรณประทีป
นายสุรัตน์ คำโสภา

งานสมาชิก

นายสุภูฐาน สุดาจันทร์

บันทึกข้อมูล

นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจำง

นายสินชัย วงษ์จำนงค์
นางสาวสุจิตรา ขวดรัมย์
นายสันทัต จันทรทาทอง

งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

นายณพดล เพ็ญประชุม

- **นิติกร**

นายรัชชัย แยมปัว

- **ภาพ/ศิลปะ**

พระมหาสุระศักดิ์ ชีรวีโส

- **ออกแบบปก**

นางสาวจุฬารัตน์ วิชานาดี

- **จัดรูปเล่ม**

นายสมบุญ เฟ่งพิศ

- **พิมพ์ที่**

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๑๑- ๑๗ แขวงบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐๒ ๖๒๓ ๕๖๒๔ โทรสาร ๐๒ ๖๒๓ ๕๖๒๓

- **จำนวนที่ตีพิมพ์ ๕๐๐ เล่ม**

วารสารมหาจุฬาริชาการ
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

บทบรรณาธิการ

วารสารมหาจุฬาริชาการ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐ ได้รับรวบรวมบทความวิชาการของผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยรวมถึงคณาจารย์ต่างสถาบัน ร่วมส่งบทความทางวิชาการมาร่วมตีพิมพ์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ทำให้มีโอกาสดูได้ศึกษาพุทธธรรมและการนำไปประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ รวมถึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม

ในครั้งนี้องบบรรณาธิการและคณะทำงานฝ่ายจัดทำวารสารมหาจุฬาริชาการ ได้รับเกียรติจากผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และนิสิตของมหาวิทยาลัย คณาจารย์ต่างสถาบัน ได้ส่งบทความวิชาการเพื่อลงตีพิมพ์เผยแพร่ ประกอบด้วยบทความทางวิชาการ เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและปรัชญาพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และบทความวิจัย รวมทั้งสิ้น ๑๔ บทความ โดยมีเนื้อหาภาคภาษาไทย ๑๓ บทความ และภาคภาษาอังกฤษ ๑ บทความ ซึ่งรายละเอียดบทความต่างๆ งบบรรณาธิการ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของแต่ละบทความโดยสรุปภายในเล่ม ดังนี้

บทความที่ ๑ เรื่อง **“ศึกษาวิเคราะห์ความหมายของคำโลกธาตุทางพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับคำเอกภพตามแนวคิดของนักดาราศาสตร์”** โดย ศาสตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ ได้วิเคราะห์ความหมายของคำโลกธาตุที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๓ ขนาด คือ สหัสสี่โลกธาตุ (โลกธาตุขนาดเล็ก) ทวิสหัสสี่โลกธาตุ (โลกธาตุขนาดกลาง) และตีสหัสสี่โลกธาตุ (โลกธาตุขนาดใหญ่) พระพุทธองค์ทรงอธิบายไว้ว่า ๑ จักรวาลมีเนื้อที่เท่ากับพื้นที่ที่ดวงจันทร์ ๑ ดวงอาทิตย์ ๑ ดวง โคจรส่องแสงให้สว่างรุ่งโรจน์ได้ทั่วทุกทิศ เช่น ระบบสุริยจักรวาล รวมทั้งยังมีการเปรียบเทียบระหว่างโลกธาตุ กับเอกภพตามแนวคิดของนักดาราศาสตร์

บทความที่ ๒ เรื่อง **“มังคลัตถทีปนี : แนวทางการดำรงอยู่แห่งชีวิตที่ยั่งยืน”** โดย รศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร ได้อธิบายในสาระสำคัญเกี่ยวกับคัมภีร์มังคลัตถทีปนี เป็นหนังสือที่โดดเด่นเล่มหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่แสดงหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พระสิริมงคลอาจารย์นักปราชญ์แห่งล้านนาไทย แต่งหนังสือนี้ เมื่อ พ.ศ.๒๐๖๐ เพื่อขยายความอรรถกถาอมงคสูตร แห่งสุตตนิบาต อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคำของเกจิอาจารย์จากเดิมที่มีเนื้อหาเล็กน้อยให้มีเนื้อหาพิสดาร โดยแสดงให้เห็นว่าทางเดินที่มีความบุญ ยั่งยืนและเป็นมาตรฐานที่เรียกว่า “มงคล” เริ่มมงคลข้อแรก คือไม่คบคนพาล และมงคลข้อสุดท้าย คือ จิตเกษม โดยยืนยันว่า ชีวิตที่ยั่งยืนและชีวิตที่มีมาตรฐานจะต้องมีทั้งโลกียธรรมทั้งโลกุตตรธรรมควบคู่กัน

บทความที่ ๓ เรื่อง “คำอวยพร : ธรรมเนียมกับสังคมนิยม” โดย ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสงค์ และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ มีสาระสำคัญที่อธิบายคำอวยพรตามหลักธรรมเนียมและสังคมนิยม เมื่อวิเคราะห์คำอวยพร ทำให้ทราบว่า คำอวยพรจะสำเร็จผลเป็นความสุขได้จะต้องประกอบด้วย เจตนาดีเป็นที่ตั้ง ส่วนคำอวยพรที่เป็นไปตามการกำหนดของสังคม ผู้คนในสังคมจะต้องมีสติคือการ ไตร่ตรอง ไคร่ครวญ และพิจารณาคำอวยพรให้ถ่องแท้ก่อนแล้ว จึงค่อยทำตามและพูดตาม หากปฏิบัติ ได้อย่างนี้ คำอวยพรจึงจะก่อประโยชน์แก่ผู้ให้พรและผู้รับพร

บทความที่ ๔ เรื่อง “ทักษะการบริหารมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธ” โดย รศ.ดร.อำนวย เดชชัยศรี, รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย อธิบายสาระสำคัญเกี่ยวกับทักษะการบริหารมนุษยสัมพันธ์ ตามแนวพุทธ ซึ่งเป็นทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญต่อระบบการบริหารการศึกษา เพราะเป็นคุณลักษณะ ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของนักบริหาร หลักธรรมในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ หลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความ มีมนุษยสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนามีหลายหมวด เช่น หลักสังคหวัตถุ ธรรม ๔ ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน ประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี เป็นคุณธรรมประจำใจและ ควรให้เกิดมีขึ้นในใจตนอย่างสม่ำเสมอ

บทความวิจัยที่ ๕ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดย รศ.ดร.เดชชาติ ตริทรัพย์ และคณะ มีสาระสำคัญ กล่าวถึงประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความเชื่อ รูปแบบและพฤติกรรมการปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พระสงฆ์และ นักวิชาการผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระธาตุเจดีย์ และประชาชนที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ผลของการศึกษาวิจัย พบว่า ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นงานประเพณีสำคัญของชาวจังหวัด นครศรีธรรมราช โดยแต่เดิมจะจัดให้มีขึ้นปีละ ๒ ครั้ง คือ ในวันเพ็ญเดือน ๓ (คือวันมาฆบูชา) ครั้งหนึ่ง และในวันเพ็ญเดือน ๖ (คือวันวิสาขบูชา) อีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันเหลือเพียง ๑ ครั้ง คือในวันเพ็ญเดือน ๓ (คือ วันมาฆบูชา) ประชาชนชาวนครศรีธรรมราช ได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อนำไปซื้อผ้ามาเย็บต่อกัน ให้เป็นแถวยาว จากนั้นก็จะแห่ไปวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนำผ้าไปพันรอบฐานองค์พระบรมธาตุ เจดีย์ เพื่อเป็นการสักการบูชา พร้อมทั้งกล่าวถึงประวัติความเป็นมาประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุอย่างน่าสนใจ อันแสดงถึงพลังศรัทธาของชาวพุทธ และมีข้อเสนอเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

บทความวิจัยที่ ๖ เรื่อง “กระบวนการสร้างสาธารณโภคีธรรมขององค์กรพุทธศาสนาในประเทศไทย” โดย พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิพัฒน์, ผศ.ดร. และพระสุภาพร เตชธโร มีสาระสำคัญกล่าวถึงหลักสาธารณโภคีธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักของการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เกลี้ยเจือจานให้ได้ใช้สอยร่วมกัน โดยมีแนวคิดความเป็นมาจากหลักธรรมหนึ่งซึ่งอยู่ในหลักสาราณียธรรม ๖ เพื่อนำมาพัฒนาใช้จนเกิดเป็นระบบแบบแผนหรือวิถีชีวิต ให้มีคุณลักษณะพึ่งตนเองได้ ในทางพุทธศาสนาพบว่า การแบ่งปันช่วยเหลือแบ่งออกได้ ๒ ชนิดคือ ๑. สิ่งของที่เป็นปัจจัย ๔ (อามิสทาน) ๒. สิ่งของที่เป็นศิลปวิทยาการ(ธรรมทาน) อีกทั้งยังกล่าวถึงกระบวนการสร้างสาธารณโภคีธรรมขององค์กรพุทธศาสนาในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ๓ แห่ง คือ (๑) ศูนย์อบรมคุณธรรมจริยธรรมดงวังอ้อ (๒) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย (๓) ศูนย์ยุวพุทธิกสมาคมจังหวัดอุบลราชธานี ผลการใช้หลักสาธารณโภคีธรรม พบว่ากลุ่มองค์กรพุทธ สามารถนำไปปรับประยุกต์ช่วยเหลือได้ใน ๓ ด้าน คือ ๑) การรักษาพยาบาลและดูแลสุขภาพ ๒) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๓) การศึกษาสงเคราะห์

บทความที่ ๗ เรื่อง “อุปสรรคที่สำคัญในชีวิต” โดย ผศ.รวีโรจน์ ศรีคำภา อธิบายสาระสำคัญเกี่ยวกับชีวิตย่อมมีอุปสรรคหรือเป็นทุกข์ อุปสรรคที่สำคัญคือ ๑. อบายมุข ๒. การเป็นหนี้ ๓. ความตระหนี่ ๔. ความกลัว ๕. ความเจ็บป่วย ๖. ความประมาท เมื่อเข้าใจเช่นนี้จะได้วางแผนชีวิตเพื่อเผชิญกับอุปสรรคพร้อมทั้งการสร้างกำลังใจและแรงบันดาลใจในการต่อสู้กับอุปสรรคเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม ควรตระหนักอยู่เสมอว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมันพร้อมที่จะแปรผัน เพราะฉะนั้น จะต้องเตรียมตัวให้พร้อมเสมอสำหรับความผันผวนปรวนแปร ควรใช้สติสัมปชัญญะในการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทในสิ่งที่ทำในคำที่พูดอยู่เป็นนิตย์

บทความวิจัยที่ ๘ เรื่อง “ถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น” โดย ผศ.ดร.ศิวัช ศรีโกคางกุล, อาจารย์ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว มีสาระสำคัญกล่าวถึงความยากจนเป็นปัญหาสำคัญที่สังคมไทยประสบพบเจอมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีอัตราของคความยากจนโดยเฉลี่ยปรากฏชัดมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ จึงได้จัดทำโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนและศึกษาลักษณะของอิทธิพลที่ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ซึ่งใช้

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่างๆ การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมพร้อมกับประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมในโครงการ และสรุปว่าการสร้างมนต์และความเชื่อมั่นในโครงการของผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชน มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้กับภาคส่วนต่างๆ รวมถึงภาคประชาชน ได้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ และผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ จะมีความสามารถนำประชาชน กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ หลุดพ้นจากปัญหาความยากจนได้

บทความที่ ๙ เรื่อง “แนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื๊อ” โดย ผศ.กฤต ศรียะอาจ มีสาระสำคัญหลักคำสอนเรื่องทางสายกลางของขงจื๊อ ผลของการศึกษาพบว่า ทางสายกลางของขงจื๊อ เพ่งเอาสภาพของจิตที่สามารถดำรงอยู่ในภาวะเป็นปกติ แม้จะถูกสภาพแวดล้อมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดีเข้ามากระทบ หรือรบกวน แต่จิตไม่แสดงอาการผิดปกติออกมาให้เห็น ยังสามารถรักษาดุลยภาพไว้ได้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้น ความเป็นทางสายกลางของขงจื๊อจึงมีลักษณะเป็นผลมากกว่าเป็นเหตุ และเป็นหลักทางสายกลางระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือทางสายกลางระหว่างสังคมในสังคม

บทความที่ ๑๐ เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเยียวยาทางจิตใจตามวิถีพุทธของสตรีผู้ประสบความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก” โดย ดร.ณิ ร่ำรวย และ ผศ.สุชน ประวัติ มีสาระสำคัญกล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวกับสตรี ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตน หลักธรรมที่ส่งเสริมต่อการเยียวยาสตรีผู้ประสบความสูญเสีย และการเยียวยาแนวพุทธ รวมถึงการหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเยียวยาและพัฒนาจิตใจมนุษย์ เช่น การเชื่อสมาน การพิจารณาแยกและการเข้าใจเห็นจริง แล้วสรุปลงว่า หลักพุทธธรรม จะทำให้สตรีผู้ประสบความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก สามารถเข้าใจถึงสภาวะทางจิตและพฤติกรรมของมนุษย์อันเป็นสภาวะที่ละเอียดอ่อนและลึกซึ้งได้นั้น ควรใช้วิธีการศึกษาจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์แบบองค์รวม เพื่อที่จะศึกษาที่มองเรื่องจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีใช้เกิดมาจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงสาเหตุเดียว แต่ควรมองในแง่ที่ว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นไปในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กัน และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน

บทความที่ ๑๑ เรื่อง “หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : ประชาธิปไตย” โดย ดร.ไพรัช พันขมิญ มีสาระสำคัญกล่าวถึงรัฐศาสตร์เป็นสาขาวิชาหนึ่งของสังคมศาสตร์ ที่มุ่งศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในสังคมซึ่งยังไม่สามารถจะวางหลักการที่แน่นอนว่ามีวิธีใดบ้างที่จะได้รูปการปกครองที่ดีที่สุด แต่ก็ยอมรับระบอบประชาธิปไตยว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด หลักการ

ของประชาธิปไตยที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งปฐมบทแห่งประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็คือ โอวาทปาติโมกข์ ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ หลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ และวิธีการ ๖ นอกจากนี้ยังมีหลักอริปไตย ๓ ความเป็นใหญ่ ๓ ประการ ได้แก่ อัตตาธิปไตย คือ การถือตนเป็นใหญ่ โลกาธิปไตย การถือโลกเป็นใหญ่ และ ธรรมาธิปไตย การถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นหลักการปกครองแล้วยังกล่าวถึงสังฆาธิปไตย คือ หลักการที่คณะสงฆ์เป็นใหญ่ซึ่งเทียบเคียงได้กับ หลักการแห่งประชาธิปไตย แล้วสรุปว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สอนให้มีแต่ความสุภาพอ่อนโยน ให้เกียรติทุกคนอย่างเสมอภาคกัน โดยไม่มีการบังคับขู่เข็ญและอ้อนวอนใครให้มาเคารพนับถือ เป็นเพียงแต่เชื้อเชิญให้มาศึกษา

บทความที่ ๑๒ เรื่อง “ประวัติศาสตร์อักษรธรรมล้านนาที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน” โดย บัณฑิตกา จารุมา มีสาระสำคัญกล่าวถึงอักษรธรรมล้านนา เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญทางอารยธรรมของอาณาจักรล้านนาสมัยโบราณ ได้รับความเคารพนับถือว่าเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์เพราะมีบทบาทสำคัญในฐานะสื่อบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา โดยอักษรธรรมล้านนานี้ จะพบในจารึก คัมภีร์ใบลาน และฐานพระพุทธรูปใน ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน ในอดีตอักษรธรรมล้านนาถูกใช้อย่างแพร่หลายทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักร รูปแบบของอักษรมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง เพราะได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างๆ ที่เข้าสู่อาณาจักรล้านนาตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยุคทองที่อักษรธรรมล้านนาเฟื่องฟูที่สุด คือ ยุคพระเจ้าติโลกราชที่ใช้อักษรธรรมล้านนาบันทึกการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ปัจจุบันอักษรธรรมล้านนาได้รับความนิยมน้อยลงลดบทบาทเป็นเพียง “อักษรล้านนาไทย” หรือ “ตัวเมือง” ที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน

บทความที่ ๑๓ เรื่อง “การบริหารแบบมีส่วนร่วม” โดย ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, รศ.ดร.อินทาศิริวรรณ มีสาระสำคัญกล่าวถึงการที่บุคคลผู้บริหารใช้การจูงใจให้บุคคลผู้ปฏิบัติงานหรือบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ เพื่อการพัฒนาที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงสุด ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ตลอดจนการประเมินผลให้ทุกฝ่ายได้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ประสงค์ขององค์กร แล้วสรุปว่า การมีส่วนร่วมของบุคลากรเน้นการทำงานเป็นทีม อาศัยหลักการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมวางแผน ตามกระบวนการมีส่วนร่วมของทฤษฎี ๔ ขั้นตอน คือ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนในการดำเนินการ มีส่วนร่วมในการประเมินผล และมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

Article I “Thai Culture That Asian Students Should Know” By Assoc.Prof. Nilratana Klinchan. The authors proposed that : The objective of this article is to know Thai culture that ASIAN students should know. Thai culture concerned with custom, religion, language and environments. The ASIAN students who have been studying in Mahachulalongornrajavidyalaya University have effected on daily life toward Thai culture. What is the problem that ASIAN students should know. Generally Thai teachers should know inter-cultures such as languages, belief and tradition and communication of cultural languages and the ASIAN students must know Thai culture and they have improved themselves on environments and Thai culture.

สำหรับรายละเอียดบทความทั้งหมดนี้ ผู้ใคร่ต่อการศึกษา สามารถค้นหาได้จากบทความดังกล่าว ในวารสารเล่มนี้ และพบกันอีกในวารสารมหาจุฬาริชาการ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐

(พระมหาพรชชา ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

บรรณาธิการ

วารสารมหาจุฬาริชาการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(๖)
ศึกษาวิเคราะห์ความหมายของคำโลกธาตุทางพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับคำเอกภพ ตามแนวคิดของนักดาราศาสตร์	
ศ.พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ	๑
มังคลัตถปิณี : แนวทางการดำรงอยู่แห่งชีวิตที่ยั่งยืน	
รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร	๑๗
คำอวยพร : ธรรมเนียมกับสังคมนิยมน์	
ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสงค์ และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์	๓๓
ทักษะการบริหารมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธ	
รศ.ดร.อำนวย เดชชัยศรี และ รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	๔๘
การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช	
รศ.ดร.เดชชาติ ตริ์ทรัพย์ และคณะ	๖๕
กระบวนการสร้างสาธารณโภคีธรรมขององค์กรพุทธศาสนาในประเทศไทย	
พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน, ผศ.ดร. และพระสุภาพร เตชธโร	๗๖
อุปสรรคที่สำคัญในชีวิต	
ผศ.รวีโรจน์ ศรีคำภา	๘๘
ถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง พื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น	
ผศ.ดร.ศิวัช ศรีโสภากุล, อาจารย์ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว	๑๐๗
แนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื้อ	
ผศ.กฤต ศรียะอาจ	๑๒๘
การพัฒนารูปแบบการเยียวยาทางจิตใจตามวิถีพุทธของสตรีผู้ประสบความสูญเสีย บุคคลอันเป็นที่รัก	
ดรุณี ร่ำรวย และ ผศ.สุชน ประวัตินี้	๑๓๖

หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : ประชาธิปไตย

ดร.ไพรัช พันชมภู

๑๔๙

ประวัติศาสตร์อักษรธรรมล้านนาที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

บัณฑิตกา จารุมา

๑๖๘

การบริหารแบบมีส่วนร่วม

ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, รศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ

๑๗๖

Thai Culture That Asian Studenes Should Know

Assoc.Prof.Nilratana Klinchan

๑๘๘

วิพากษ์หนังสือ “หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเบื้องต้น”

๒๐๔

สุชญา ศิริธัญญกร

ภาคผนวก

- คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

๒๑๐

- แบบฟอร์มการส่งต้นฉบับเพื่อพิจารณาลงในวารสารมหาจุฬาวិชาการ

๒๑๖

- หลักเกณฑ์ในการลงตีพิมพ์ต้นฉบับของวารสารมหาจุฬาวิชาการ

๒๑๘

- ขั้นตอนการดำเนินงานของวารสารมหาจุฬาวิชาการ

๒๑๙

ศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบความหมายของโลกรธาตุ ทางพระพุทธศาสนาและเอกภพ ตามแนวคิดของนักดาราศาสตร์

An Analytical study and Comparison of Word Meanings between Buddhist Lokadhatu and Astronomer's Universe

ศ.พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ

Prof. Adisak Thongbun

ราชบัณฑิต

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความหมายของคำโลกรธาตุ ๓ ขนาด คือ ขนาดเล็ก (จุฬินิกา) ที่เรียกว่า สหสสีโลกรธาตุ ขนาดกลาง (มขมิมิกา) ที่เรียกว่า ทวิสหสสีโลกรธาตุ และขนาดใหญ่ (มหาสหสสี) ที่เรียกว่า ติสหสสีโลกรธาตุ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในจุฬินิกาสูตแห่งอังคุตตรนิกาย ตักนิบาต พระสูตรต้นตปิฎก เหตุผลที่ศึกษาวิเคราะห์เรื่องนี้ เพราะพบว่า ในพระไตรปิฎกภาษาไทย บางฉบับมีคำแปลของคำชุดโลกรธาตุนี้ ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากพระพุทธประสงค์ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายเสริมไว้ดีแล้ว คือแปลคำ สหสสี โลกรธาตุ ว่า ๑,๐๐๐ โลกรธาตุ คำ ทวิสหสสี โลกรธาตุ ว่า ๒,๐๐๐ โลกรธาตุ และคำ ติสหสสี โลกรธาตุ ว่า ๓,๐๐๐ โลกรธาตุ เพราะเข้าใจว่า คำ สหสสี ทวิสหสสี และ ติสหสสี เป็นคำบอกจำนวนโลกรธาตุ จึงแปลตามรากศัพท์ ของคำ สหสสี ว่า ๑,๐๐๐ ทวิสหสสี ว่า ๒,๐๐๐ และ ติสหสสี ว่า ๓,๐๐๐ แต่จากการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า คำ สหสสี ทวิสหสสี และ ติสหสสี เป็นคำพิเศษมีนัย แสดงความหมายนิยมใช้ ๒ นัย คือ (๑) ใช้เป็นชื่อโลกรธาตุ ๓ ขนาดดังกล่าวข้างต้น ท่านจึงใช้เอกพจน์ อิตถิลิงค์ ขยายคำ โลกรธาตุ ที่เป็นคำนามเอกพจน์อิตถิลิงค์ (๒) ใช้เป็นคำบอกขนาดของโลกรธาตุตามจำนวน จักรวาล ที่เป็นองค์ประกอบ ดังนี้

๑. สหสสีโลกรธาตุ หมายถึงโลกรธาตุที่มีอาณาเขต ๑,๐๐๐ จักรวาล
๒. ทวิสหสสีโลกรธาตุ หมายถึงโลกรธาตุที่มีอาณาเขต ๑,๐๐๐,๐๐๐ จักรวาล
๓. ติสหสสีโลกรธาตุ หมายถึงโลกรธาตุที่มีอาณาเขต ๑๐๐,๐๐๐ โกฎิจักรวาล

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายไว้ในจุฬินิกาสูตว่า พื้นที่ ๑ จักรวาล มีอาณาเขตเท่าที่ดวงจันทร์ ๑ ดวง ดวงอาทิตย์ ๑ ดวง โคจรส่องแสงให้สว่างรุ่งโรจน์ไปทั่วทุกทิศ (เช่น สุริยจักรวาลที่โลกเราเป็นสมาชิกอยู่ด้วย) ในสหสสีโลกรธาตุ (โลกรธาตุขนาดเล็ก) มีดวงจันทร์ ๑,๐๐๐ ดวง ดวงอาทิตย์ ๑,๐๐๐ จึงมีอาณาเขต ๑,๐๐๐ จักรวาล เมื่อนำ ๑ สหสสีโลกรธาตุคูณด้วย ๑,๐๐๐ ($๑,๐๐๐ \times ๑,๐๐๐$) เป็นทวิสหสสีโลกรธาตุ (โลกรธาตุขนาดกลาง) จึงมีอาณาเขต ๑,๐๐๐,๐๐๐ จักรวาล เมื่อนำ ๑ ทวิสหสสีโลกรธาตุคูณด้วย ๑,๐๐๐

(๑,๐๐๐ x ๑,๐๐๐ x ๑,๐๐๐) เป็นตีสหัสสีโลกธาตุ (โลกธาตุขนาดใหญ่) จึงมีอาณาเขต ๑๐๐,๐๐๐ โกฎิจักรวาล)

พระพุทธเจ้าทรงใช้ขนาดของโลกธาตุดังกล่าวเป็นมาตรการวัดความสามารถในการประกาศธรรมของพระอรหันตสาวก เปรียบเทียบกับของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามคำทูลถามของพระอานนท์ว่า “อานนท์พระอรหันตสาวกสามารถใช้เสียงประกาศธรรมให้รู้เรื่องได้ไกลแค่ ๑ สหัสสีโลกธาตุเท่านั้น ส่วนพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสามารถใช้ พระสุรเสียงประกาศธรรมให้รู้เรื่องได้ไกลถึงตีสหัสสีโลกธาตุ หรือได้ไกลตามที่ทรงมุ่งหมาย” หมายถึงไกลกว่าตีสหัสสีโลกธาตุก็ได้ โลกธาตุ ๓ ขนาดจึงมีความเกี่ยวข้องกับพุทธเขต ๓ เขต คือ ชาติเขต อาณาเขต และวิสัยเขตของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คำโลกธาตุที่ใช้โดยทั่วไป อาจหมายถึงโลก ก็ได้ หรือ หมายถึง จักรวาล ก็ได้ ขึ้นอยู่กับบริบทที่ใช้ในทีนั้นๆ แต่ถ้าใช้ในบริบทของโลกธาตุ ๓ ขนาด หมายถึง หน่วยหนึ่งของเอกภพ ผู้ประสงค์จะศึกษาโลกธาตุ ๓ ขนาด ให้เข้าใจชัดแจ้งตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ควรศึกษาเปรียบเทียบกับคำเอกภพ ตามทรรคนะทางดาราศาสตร์ ดังที่นำมาเสนอเป็นตัวอย่างไว้ในบทความนี้

คำสำคัญ : จักรวาล, โลกธาตุ, สหัสสี, ทวิสหัสสี, ตีสหัสสี

Abstract

The aim of this article is to study and analyze the meaning of the word Lokadhatu which Lord Buddha divided into 3 sizes and explained as Sahassi Lokadhatu (small size), Dvisahassi Lokadhatu (medium size), and Tisahassi Lokadhatu (large size). This word, has been interpreted differently in some Thai Buddhist Scriptures, but in fact, these three terms Sahassi, Dvisahassi and Tisahassi, have two specific connotations according to Lord Buddha: 1. These terms are used as names of Lokadhatu. 2. They refer to the number of cosmoses as the contents of each size of Lokadhatu. The cosmoses can be grouped into 3 sizes as said earlier. Sahassi Lokadhatu covers 1,000 cosmoses. Dvisahassi Lokadhatu covers 1,000,000 cosmoses. Tisahassi Lokadhatu covers 100,000,000,000 cosmoses. Lord Buddha explained that one cosmos comprised of a moon and sun such as the solar system but Sahassi Lokadhatu, Dvisahassi Lokadhatu, and Tisahassi Lokadhatu contained more and many more cosmoses.

Lord Buddha used such sizes for measuring an ability for propagation of Bhuddhism to answer Phra Ananda's question then. The word, Lokadhatu, in general, can be referred to the world or the cosmos depending upon the context it is applied. However, if referred

to the 3 sizes, it means a unit of the Universe or the Universe. Details of comparisons between astronomy, the Universe, with the 3 sizes of Lokadhatu based on Lord Bhuddha's sermon are provided in the following article.

Keyword: cosmos, universe, Lokadhatu, Sahassi Lokadhatu, Dvisahassi Lokadhatu, Tisahassi Lokadhatu.

ความนำ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ ผู้เขียนได้รับแต่งตั้งจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ให้เป็นกรรมการในคณะกรรมการตรวจสอบสำนวนแปลพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาบาลี เป็นภาษาไทย ทำให้ผู้เขียนต้องศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจังตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ซึ่งเป็นโอกาสดีอย่างยิ่งในชีวิตการศึกษาของผู้เขียน จึงรู้สึกสำนึกถึงพระคุณของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตลอดมา

ในการตรวจสอบสำนวนแปลพระไตรปิฎก นั้น เมื่อพบคำแปลของศัพท์ใดมีปัญหา ผู้เขียนจะสอบถามศัพท์นั้นกับต้นฉบับภาษาบาลีและตรวจคำอธิบายของศัพท์นั้นในอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง บางศัพท์ต้องสอบถามพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ บรรดา มี เช่น ฉบับของพม่า ของศรีลังกา ฉบับของสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) ของยุโรป ขอยกตัวอย่างผลการสืบค้น คำว่า **โลกาธาตุ** (a unit of the Universe) ซึ่งมีปัญหามาก ต้องศึกษาค้นคว้า ตรวจสอบ สอบทานและวิเคราะห์อยู่เป็นแรมปี จึงมั่นใจว่า “ใช่”

ขอตั้งข้อสังเกตในเบื้องต้น ๒ ประเด็น

ประเด็นที่ ๑ ท่านใช้คำ**โลกาธาตุ** ทั้งในบริบทที่เกี่ยวกับขนาดของโลกาธาตุ ซึ่งมี ๓ ขนาด และที่เกี่ยวกับจำนวนของโลกาธาตุทั้ง ๓ ขนาด ผู้แปลที่ไม่ศึกษาค้นคว้าให้ทั่วถึง จึงอาจเข้าใจสับสนระหว่าง**ขนาด** กับ **จำนวน**

ประเด็นที่ ๒ ท่านใช้คำ**จักรวาล** (จกฺกวฬ) อธิบายขยายความคำ**โลกาธาตุ** ทั้งในบริบทที่เกี่ยวกับขนาดและบริบทที่เกี่ยวกับจำนวนของโลกาธาตุ ผู้แปลที่ไม่ศึกษาค้นคว้าให้ทั่วถึง อาจเข้าใจสับสนว่า**โลกาธาตุ** กับ **จักรวาล** เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ขอยกตัวอย่างประกอบ

๑. ในบริบทที่เกี่ยวกับ**ขนาดโลกาธาตุ** ตามจุฬนิกาสูตร^๑ โลกาธาตุ มี ๓ ขนาด คือ

๑) สหสสี จุฬนิกา โลกาธาตุ พบคำแปลว่า “โลกาธาตุขนาดเล็กมี ๑,๐๐๐ โลกาธาตุ”

๒) “ทวิสหสสี มหิมิกา โลกาธาตุ” พบคำแปลว่า “โลกาธาตุขนาดกลางมี ๒,๐๐๐ โลกาธาตุ”

๓) “ติสหสสี มหาสหสสี โลกาธาตุ” พบคำแปลว่า “โลกาธาตุขนาดใหญ่มี ๓,๐๐๐ โลกาธาตุ

(บางท่านแปลคำว่า มหาสหสสี ว่า หลายพันก็มี)

^๑ มหาจุฬาฯ, อัง.ตัก. (บาลี) ๒๐/๘๑/๒๒๐-๒๒๓.

คำแปลที่มีปัญหานี้เกิดจากความเข้าใจว่า คำว่า สหสส์ ทวิสหสส์ และ ติสหสส์ นั้นเป็นคำบอกจำนวน โลกธาตุ ความจริงในบริบทนี้เป็นคำบอกขนาดโลกธาตุ จึงควรแปลว่า

- ๑) โลกธาตุขนาดเล็กที่เรียกว่า สหสส์โลกธาตุ
 - ๒) โลกธาตุขนาดกลางที่เรียกว่าทวิสหสส์ โลกธาตุ
 - ๓) โลกธาตุขนาดใหญ่ที่เรียกว่า ติสหสส์ โลกธาตุ (ดูรายละเอียดต่อไปข้างหน้า)
๒. ในบริบทที่เกี่ยวกับจำนวนโลกธาตุ พบคำที่บอกจำนวนโลกธาตุขนาดเล็กหลายคำ เช่น
- สหสส์โลกธาตุ (ตลอด ๑ โลกธาตุขนาดเล็ก)
 - ทสสหสส์โลกธาตุ (ตลอด ๑๐ โลกธาตุขนาดเล็ก)
 - สตสหสส์โลกธาตุ (ตลอด ๑๐๐ โลกธาตุขนาดเล็ก)

แต่มีอีกคำว่า ตลอด ๑,๐๐๐ โลกธาตุ ตลอด ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ และตลอด ๑๐๐,๐๐๐ โลกธาตุ คำแปลนี้จะขัดกับคำอธิบายของอรรถกถาที่ยกคำเหล่านี้มาตั้งแล้วอธิบายความหมายโดยใช้คำจักรวาล เป็นเครื่องกำหนด กล่าวคืออธิบายว่า จักรวาล = อาณาบริเวณที่ดวงจันทร์ ๑ ดวง ดวงอาทิตย์ ๑ ดวง โคจรส่องแสงให้สว่างรุ่งโรจน์ไปทั่วทุกทิศทุกทาง เมื่อนำเนื้อที่ ๑ จักรวาลนั้นมาคูณด้วย ๑,๐๐๐ จึงเท่ากับ ๑ สหสส์โลกธาตุ เพราะในสหสส์โลกธาตุมีดวงจันทร์ ๑,๐๐๐ ดวง ดวงอาทิตย์ ๑,๐๐๐ ดวง ขอยกตัวอย่างประกอบ ดังนี้

คำว่า ทสสหสส์โลกธาตุ อรรถกถาอธิบายว่า “ทสสหสส์โลกธาตุติ ทสสหสส จกฺกวาหปริมาณ โลกธาตุ”^๒ มีผู้แปลว่า “คำว่า ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ ได้แก่ โลกธาตุที่ประกอบด้วย ๑๐,๐๐๐ จักรวาล” ถ้าคำแปลนั้นถูกต้อง ก็หมายความว่า ๑ สหสส์โลกธาตุ = ๑ จักรวาล ความจริง ๑ สหสส์โลกธาตุ = ๑,๐๐๐ จักรวาล ทสสหสส์โลกธาตุ คือ ๑๐ สหสส์โลกธาตุ หรือ ๑๐ โลกธาตุขนาดเล็ก = ๑๐,๐๐๐ จักรวาล

ตัวอย่างข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งของคำแปลที่เป็นปัญหา ซึ่งทำให้ผู้เขียนลงมือค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่างๆ นำมาศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับคำเอกภพและคำจักรวาล ทางดาราศาสตร์ โดยตั้งสมมุติฐานไว้ว่า โลกธาตุและเอกภพต่างก็เป็นชื่อระบบรวมขนาดใหญ่ด้วยกัน กล่าวคือ ระบบสุริยะ หรือ สุริยจักรวาล ซึ่งมีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางและมีโลกเราเป็นสมาชิกอยู่ด้วยนั้นเป็นระบบเล็กๆ อยู่ในอวกาศ เมื่อระบบจักรวาลเช่นนี้จำนวน ๑,๐๐๐ รวมตัวกันด้วยแรงธรรมชาติ ทำให้เกิดระบบโลกธาตุขนาดเล็กที่เรียกว่า สหสส์โลกธาตุ ขึ้น เมื่อระบบโลกธาตุขนาดเล็กนี้ มีจำนวนคูณด้วย ๑,๐๐๐ รวมตัวกัน ทำให้เกิด โลกธาตุขนาดกลางที่เรียกว่า ทวิสหสส์โลกธาตุ ขึ้น และเมื่อโลกธาตุขนาดกลาง มีจำนวนคูณด้วย ๑,๐๐๐ รวมตัวกันทำให้เกิดโลกธาตุขนาดใหญ่ที่เรียกว่า ติสหสส์โลกธาตุ ขึ้น สมมุติฐานนี้ได้จากข้อมูล

^๒ มหาจุฬาฯ, ที.สี.อ. (บาลี) ๑๔๙/๑๒๐.

ในจุฬนิกาสูตฺร เปรียบเทียบกับคำ อธิบายเรื่อง **เอกภพ**^๓ ของอาจารย์นิพนธ์ ทรายเพชร ราชบัณฑิต สาขาวิชาดาราศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลจากการศึกษาข้อมูลทางดาราศาสตร์

เนื่องจากเรื่องราวของ**โลกธาตุ**ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น มาจากพระปัญญาตรัสรู้หรือ พระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้า จึงดูเป็นเรื่องนามธรรมที่เข้าใจยาก ทำให้หลายคนไม่เชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ต่างกับเรื่องราวของ**เอกภพ**ที่เกิดจากการสังเกตและตรวจสอบด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ จึงเห็นตรงกันว่า เป็นรูปธรรมที่พิสูจน์ได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงลงมือศึกษาข้อมูลทางดาราศาสตร์เท่าที่หาได้ เพื่อสรุปเป็นภาพรวมของเอกภพ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับโลกธาตุ จึงได้ภาพรวม ดังนี้

เอกภพ เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า universe ที่คนไทยเคยแปลว่า **จักรวาล** แต่นักดาราศาสตร์ เช่น อาจารย์นิพนธ์ ทรายเพชร ราชบัณฑิต เห็นว่า ไม่ถูกต้อง และใช้คำ **จักรวาล** แทนคำว่า cosmos ซึ่งเขาถือว่าเป็นส่วนประกอบเล็กๆ ของ universe

เอกภพหรือ universe ตามทรรศนะของนักดาราศาสตร์เป็นชื่อระบบที่เป็นผลรวมของดาราจักรหรือกาแล็กซี (galaxy) ทั้งหมดซึ่งมีจำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐ ล้าน แต่ละกาแล็กซี เป็นระบบขนาดใหญ่ ประกอบด้วยดาวฤกษ์ (stars) หลายแสนล้านดวง เนบิวลา (nebula) และเทห์ฟากฟ้าอื่นๆ ที่อยู่ระหว่างดาวฤกษ์

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้นิยามของคำดาวฤกษ์และเนบิวลาไว้ดังนี้

“ดาวฤกษ์ น. ดาวที่มีลักษณะเป็นกลุ่มแก๊สทรงกลม สามารถแผ่รังสีออกได้รอบตัว” (หน้า ๔๓๒)

“เนบิวลา น. บริเวณที่มีลักษณะเป็นผ้าเรืองแสง ปรากฏเห็นได้บางแห่งบนท้องฟ้า มีขนาดใหญ่...” หน้า ๖๔๑ อาจารย์นิพนธ์ ทรายเพชร แกไขบทนิยามตอนท้ายว่า “ประกอบด้วยแก๊สชนิดต่างๆ และฝุ่นที่จะก่อตัวรวมกันเป็นดาวฤกษ์”

อาจารย์นิพนธ์ ทรายเพชร ได้นิยามความหมายของเอกภพไว้ว่า หมายถึง**ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่** และอธิบายว่า สมาชิกที่ใหญ่ที่สุดของเอกภพ คือกระจุกของกระจุกกาแล็กซี (supercluster of galaxies) สมาชิกรองลงมา คือ กระจุกกาแล็กซี (cluster of galaxies) และกาแล็กซีต่าง ๆ ตามลำดับ ภายในกาแล็กซีเป็นดาวฤกษ์จำนวนมากและเนบิวลาที่อยู่ระหว่างดาวฤกษ์ รวมทั้งที่ว่างระหว่างสิ่งเหล่านี้ กาแล็กซีที่มีระบบสุริยะสังกัดอยู่ เรียกว่า **กาแล็กซีทางช้างเผือก** (ระบบสุริยะนี้ คือ สุริยจักรวาลที่เรารู้จักในอดีต) ระบบสุริยะนี้อยู่ที่ขอบนอกหรือแขนของกาแล็กซีทางช้างเผือก โลกของเราเป็นดาวเคราะห์ที่อยู่ห่างจาก

^๓ นิพนธ์ ทรายเพชร, “เอกภพ” ใน **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๓๐** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๕๙) หน้า ๑๙๒๘-๑๙๕๘.

ดวงอาทิตย์เป็นลำดับที่ ๓ ในระบบสุริยะ โลกของเราจึงเป็นส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของเอกภพอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้

อาจารย์นิพนธ์ ทรายเพชร อธิบายต่อไปว่า กระจุกของกระจุกกาแล็กซี ซึ่งเป็นสมาชิกที่ใหญ่ที่สุดของเอกภพนั้น ประกอบด้วยกระจุกกาแล็กซีที่อยู่ใกล้กันหลายร้อยหลายพันกระจุก แต่ละกระจุกประกอบด้วยกาแล็กซีหลายร้อยกาแล็กซี และภายในกาแล็กซีหนึ่งๆ มีกลุ่มกาแล็กซี ๒-๓ กลุ่ม เช่น กลุ่มกาแล็กซีที่โลกเราเป็นสมาชิกอยู่ด้วยนั้นประกอบด้วยกาแล็กซีใหญ่ ๒ กาแล็กซี ได้แก่ กาแล็กซีทางช้างเผือก และกาแล็กซีแอนโดรเมดา พร้อมด้วยกาแล็กซีเล็กๆ อีกประมาณ ๓๐ กาแล็กซี ภายในระยะห่าง ๔ ล้านปีแสง^๔ อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ กระจุกกาแล็กซีที่มีกลุ่มกาแล็กซีเพื่อนบ้านของเราเป็นสมาชิกอยู่ ชื่อว่า **กระจุกกาแล็กซีเวอร์โก** มีพื้นที่ครอบคลุมระยะห่าง ๕๓ ล้านปีแสง ประกอบด้วยกระจุกกาแล็กซีอื่น ๆ ในระยะห่าง ๑๐๐ ล้านปีแสง

ถามว่า มีปัจจัยหรือตัวการอะไรเป็นต้นเหตุทำให้ดาวฤกษ์ทั้งหลายรวมตัวกันเป็นกลุ่มๆ เกิดเป็นกาแล็กซีต่างๆ ขึ้น ทำให้กาแล็กซีทั้งหลายรวมตัวกันเป็นกลุ่มๆ หลายกลุ่มรวมตัวกันเป็นกระจุกๆ และทำให้กระจุกกาแล็กซีทั้งหลายอยู่รวมตัวกันเป็นกระจุกของกระจุกกาแล็กซีภายใน เอกภพ

อาจารย์นิพนธ์ ทรายเพชร ตอบว่า มีแรงโน้มถ่วง^๕ เป็นต้นเหตุ ท่านอธิบายมีใจความว่า แรงโน้มถ่วงเป็นแรงดึงดูดระหว่างมวล(mass) ขนาดของแรงเป็นปฏิภาค (proportion) โดยตรงกับผลคูณของมวล และเป็นปฏิภาคกลับกับกำลังสองของระยะห่าง ท่านยกตัวอย่างว่า ระบบสุริยะ ระบบดาวคู่ ระบบโลก-ดวงจันทร์ หรือดาวทั้งหลายที่มีลักษณะเป็นดวงกลมโตนั้น ก็เพราะแรงโน้มถ่วงนั่นเอง แรงที่ทำให้เนบิวลายุบตัวลง จนกลายเป็นดาวฤกษ์นั้น ก็คือแรงโน้มถ่วงเช่นเดียวกัน

ตามทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์ (Albert Einstein) แรงโน้มถ่วงนี้ดึงดูดแสงให้เดินทางเป็นเส้นโค้งได้ เช่น ดวงอาทิตย์เบนแสงดาวฤกษ์ที่อยู่ไกลออกไปให้โค้งเข้าหาเรา ทำให้ตำแหน่งปรากฏของดาวฤกษ์ดวงนั้นเลื่อนจากตำแหน่งที่แท้จริง อวกาศรอบหลุมดำที่ปรากฏไม่ราบเรียบและโค้งบิดเบี้ยวนั้น ก็เพราะแรงโน้มถ่วงที่สูงยิ่งของหลุมดำ

แรงโน้มถ่วงเป็นแรงธรรมชาติ ๑ ใน ๔ ประเภท อีก ๓ ประเภท คือ ๑. แรงแม่เหล็กไฟฟ้า ๒. แรงนิวเคลียร์อย่างแรง ๓. แรงนิวเคลียร์อย่างอ่อน แรงโน้มถ่วงเป็นแรงระยะไกล อีก ๓ แรงเป็นแรงระยะใกล้ โดยเฉพาะแรงนิวเคลียร์ซึ่งเป็นแรงยึดเหนี่ยวในระดับนิวเคลียสของอะตอม นิวเคลียสประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอน แรงยึดเหนี่ยวระหว่างโปรตอนกับนิวตรอนในนิวเคลียสของอะตอม

^๔ ปีแสง คือหน่วยวัดระยะที่ใช้ในวิชาดาราศาสตร์ ๑ ปีแสง คือระยะที่แสงเคลื่อนที่ไปได้ในเวลา ๑ ปี ซึ่งเป็นระยะ ๕.๘๗๘๔๘ x ๑๐^{๑๖} ไมล์ หรือ ๙.๔๖๐๕ x ๑๐^{๑๖} กิโลเมตร (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๔ หน้า ๗๔๕)

^๕ แรงโน้มถ่วง เซอร์ไอแซกนิวตัน (Sir Isaac Newton) เป็นผู้ค้นพบเมื่อกว่า ๓๐๐ ปีมาแล้ว

เป็นแรงนิวเคลียร์อย่างแรง แรงแม่เหล็กไฟฟ้าเป็นแรงระหว่างขั้วแม่เหล็กหรือระหว่างประจุไฟฟ้าบวกของนิวเคลียสในอะตอม กับประจุไฟฟ้าลบของอิเล็กตรอนที่อยู่ในวงโคจรรอบนิวเคลียสภายในอะตอม แรงแม่เหล็กไฟฟ้าจึงเป็นแรงระยะไกลกว่าแรงนิวเคลียร์ แต่เป็นแรงระยะใกล้กว่าแรงโน้มถ่วง แรงธรรมชาติทั้งสี่นี้มีมาตั้งแต่ยุคแรกๆ ของเอกภพและยังมีอยู่จนปัจจุบัน^๖

จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเอกภพตามที่ยกมากล่าวโดยย่อ นั้น พอสรุปได้ว่า เอกภพตามทรรศนะทางดาราศาสตร์เป็นระบบรวมที่ใหญ่ที่สุดของทุกสิ่งทุกอย่างบรรดามีในอาณาบริเวณของอวกาศอันกว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เช่น กล้องโทรทรรศน์อวกาศฮับเบิล เรื่องราวของเอกภพจึงเป็นความจริงทางรูปธรรม ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เรียกตามศัพท์ทางอภิปรัชญา ว่าเป็นความจริงทางปริวิสัย (objective truth)

ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องโลกธาตุในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ต่อไปนี้จะนำความรู้ที่ได้จากข้อมูลทางดาราศาสตร์ข้างต้นมาเป็นฐานศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องโลกธาตุที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อหาคำตอบว่า โลกธาตุมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่กว่าจักรวาล เหมือนเอกภพที่กว้างใหญ่กว่าจักรวาลหรือไม่ โลกธาตุมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่เท่าเอกภพ (กระจุกของกระจุกกาแล็กซี) หรือเท่ากระจุกกาแล็กซีหนึ่งเท่านั้น หรือกว้างใหญ่กว่าเอกภพ

๑. โลกธาตุ ๓ ขนาดตามข้อมูลในจุฬินิกาสูต

สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้ ปรากฏในคัมภีร์มโนรถปุณนี^๗ มีใจความว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเล่าให้พระอานนท์ฟังว่า พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี เสด็จไปยังพรหมโลก พร้อมด้วยพระอภิกุ อัครสาวกของพระองค์ มีพรหมจำนวนมากรับเสด็จ จึงรับสั่งให้พระอภิกุแสดงธรรมให้พรหมทั้งหลายฟัง พระอภิกุสวดอภิกุทธีใช้เสียงประกาศให้มนุษย์ เทพ และพรหมในสหัสโลกธาตุฟังรู้เรื่อง พระอานนท์นำเรื่องนี้มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้พระสุรเสียงประกาศให้รู้เรื่องได้ไกลเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “อานนท์ นั้นเป็นเพียงสาวก ส่วนตถาคตทั้งหลายประมาณไม่ได้” หมายความว่า พระอรหันตสาวกสามารถใช้เสียงประกาศให้รู้เรื่องได้ไกลแค่สหัสโลกธาตุเท่านั้น ส่วนพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้พระสุรเสียงให้รู้เรื่องได้ไกลประมาณไม่ได้

เมื่อพระอานนท์ทูลขอให้ทรงแสดงเรื่องนี้เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายจดจำไว้ พระพุทธองค์จึงตรัสเรื่องโลกธาตุ ๓ ขนาด ไว้ในจุฬินิกาสูตนี้

^๖ นิพนธ์ ทรายเพชร, “เอกภพ” ในสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อ้างแล้ว

^๗ มโนรถปุณนี คือคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เล่ม ๒ (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๑/๒๓๐-๒๓๑)

โลกธาตุ ๓ ขนาด คือ

๑. โลกธาตุขนาดเล็ก (จุฬินิกา โลกธาตุ) ที่เรียกว่า สหัสสีโลกธาตุ
๒. โลกธาตุขนาดกลาง (มฆมิมิกา โลกธาตุ) ที่เรียกว่า ทวิสหัสสีโลกธาตุ
๓. โลกธาตุขนาดใหญ่ (มหาสหัสสี โลกธาตุ) ที่เรียกว่า ติสหัสสีโลกธาตุ

๒. อาณาเขตของโลกธาตุทั้ง ๓ ขนาด

๑. อาณาเขตของโลกธาตุขนาดเล็กที่เรียกว่าสหัสสีโลกธาตุ

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายไว้ว่า ดวงจันทร์ (๑ ดวง) ดวงอาทิตย์ (๑ ดวง) โคจรส่องแสงให้ทิศทั้งปวงสว่างรุ่งโรจน์ได้ไกลเท่าไร บริเวณเท่านั้น คือ ๑ จักรวาล (เอกจกกวาฬ)^๘ ๑ จักรวาลนั้นคุณด้วย ๑,๐๐๐ (ดาว สหสสธา) เป็น ๑,๐๐๐ จักรวาล (สหสสจกกวาฬานิ) จัดเป็น ๑ สหัสสีโลกธาตุ (เพราะ) ในสหัสสีโลกธาตุนั้น มีดวงจันทร์ ๑,๐๐๐ ดวงอาทิตย์ ๑,๐๐๐ ขุนเขาสิเนรุราช ๑,๐๐๐ ชมพูทวีป ๑,๐๐๐ อปรโคยานทวีป ๑,๐๐๐ อุตตรกุรุทวีป ๑,๐๐๐ ปุพพิเทหทวีป ๑,๐๐๐ มหาสมุทร ๔,๐๐๐ ท้าวมหาราช ๔,๐๐๐ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ๑,๐๐๐ ชั้นดาวดึงส์ ๑,๐๐๐ ชั้นยามา ๑,๐๐๐ ชั้นดุสิต ๑,๐๐๐ ชั้นนิมมานรดี ๑,๐๐๐ ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ๑,๐๐๐ และพรหมโลก ๑,๐๐๐ นี้เรียกว่า สหัสสีโลกธาตุ

เมื่อทรงอธิบายอาณาเขตของโลกธาตุขนาดเล็กที่เรียกว่า สหัสสีโลกธาตุจบลง ทรงย้าว่า พระอรหันตสาวกสามารถใช้เสียงประกาศให้รู้เรื่องได้ไกลแค่สหัสสีโลกธาตุนั้นเท่านั้น

๒. อาณาเขตของโลกธาตุขนาดกลางที่เรียกว่า ทวิสหัสสีโลกธาตุ

พระพุทธองค์ทรงอธิบายไว้เพียงสั้นๆ ว่า “โลกธาตุขนาดเล็กที่เรียกว่าสหัสสีโลกธาตุคุณด้วย ๑,๐๐๐ (สหสสธา) เป็นโลกธาตุขนาดกลางที่เรียกว่า ทวิสหัสสีโลกธาตุ” แต่อรรถกถาอธิบายเสริมว่า โลกธาตุขนาดเล็กที่เรียกว่า สหัสสีโลกธาตุคุณด้วย ๑,๐๐๐ (สหสสธา คือ ๑,๐๐๐ x ๑,๐๐๐) นั้นเป็นโลกธาตุที่มีอาณาเขต ๑,๐๐๐,๐๐๐ จักรวาล (ทสสตสหสสจกกวาฬปริมาณา โลกธาตุ)^๙

๓. อาณาเขตของโลกธาตุขนาดใหญ่ที่เรียกว่า ติสหัสสีโลกธาตุ

พระพุทธองค์ทรงอธิบายไว้เพียงสั้นๆ เช่นเดียวกันว่า “โลกธาตุขนาดกลางที่เรียกว่า ทวิสหัสสีโลกธาตุคุณด้วย ๑,๐๐๐ (สหสสธา) เป็นโลกธาตุขนาดใหญ่ที่เรียกว่า ติสหัสสีโลกธาตุ” แต่อรรถกถาอธิบายเสริมว่า โลกธาตุขนาดกลางที่เรียกว่าทวิสหัสสีโลกธาตุคุณด้วย ๑,๐๐๐ (สหสสธา คือ ๑,๐๐๐ x ๑,๐๐๐ x ๑,๐๐๐) นั้นเป็นโลกธาตุที่มีอาณาเขต ๑๐๐,๐๐๐ โกฏิจักรวาล (โกฏิสทสหสสจกกวาฬปริมาณโโลโก)^{๑๐}

^๘ คำที่อรรถกถาอธิบายเสริม [(ดู อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๐/๒๓๔]

^๙ มหาจุฬา, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๐/๒๓๔.

^{๑๐} มหาจุฬา, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๐/๒๓๔.